

Історично-правовий аналіз організації та становлення органів внутрішніх справ у післявоєнний період

Дана стаття присвячена історично-правовому аналізу організації та становлення підрозділів внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ у післявоєнний період.

Ключові слова: органи внутрішніх справ, підрозділи внутрішньої безпеки, історично-правовий аналіз, післявоєнний період, організація та становлення.

Данная статья посвящена историко-правовому анализу организации и становления подразделений внутренней безопасности органов внутренних дел в послевоенный период.

Ключевые слова: органы внутренних дел, подразделения внутренней безопасности, исторически-правовой анализ, послевоенный период, организация и становления.

This article focuses on the historical and legal analysis of the organization and establishment of internal security departments of internal affairs in the postwar period.

Keywords: enforcement bodies, departments of Homeland Security, historical and legal analysis, the post-war period, organization and development.

Грунтовне та системне дослідження підрозділів внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ України можна здійснити за умови попереднього послідовного аналізу особливостей зародження даної державної структури та подальшої історичної генези. Послідовний аналіз різноманітних аспектів історичного становлення, діяльності і реорганізації у будь-якій формі підрозділів внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ є одним з найважливіших завдань сучасної юридичної науки України. Необхідність у вивченні історії розвитку даного державного органу обумовлюється нагальною сьогодні в Україні необхідністю створити ефективно діючу систему внутрішнього державного контролю за діяльністю системи органів внутрішніх справ.

Актуальність окресленої теми підсилюється також тим, що впродовж історії формування органів внутрішніх справ модель їх організації постійно змінювалась. Закономірно, що були як сильні, так і слабкі сторони реформ підрозділів внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ у різні історичні проміжки часу. Проблема полягає в тому, що специфіка діяльності даних підрозділів спрямована на виявлення внутрішніх службових злочинів працівниками органів внутрішніх справ, а з іншої сторони – попереджувати злочини проти працівників органів внутрішніх справ. Однак, підрозділи внутрішньої безпеки все ж «зв'язані» ієрархічною підпорядкованістю органів внутрішніх справ. Проблема також прослідковується в негласних слідчих діях та таємній діяльності підрозділів внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ, оскільки такі дії в багатьох випадках далеко не негласні. Однак, в останньому випадку відпадає взагалі потреба у «таких» підрозділах внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ України. Аналіз історичного генезису підрозділів внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ дозволить виявити причини та умови зародження даних підрозділів, необхідність у таких підрозділах, проблеми та напрями їх вдосконалення. Окрім того, ми переконані в тому, що будь-яку реформу потрібно здійснювати послідовно і системно, з урахуванням

попереднього історичного досвіду — як позитивного, так і негативного.

Стан наукового дослідження. Питанням історично-правового аналізу організації, становлення та підрозділів внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ України в тій чи іншій мірі, займалися такі вчені, як С.І. Безрук, О.А. Гавриленко, В.Г. Головка, Л.О. Зайцев, В.Є. Кириченко, Д.М. Корнієнко, М.В. Косюта, А.М. Куліш, В.О. Макаренка, І.Є. Марочкін, В.В. Марков, М.І. Мичко, О.Р. Михайленко, О.М. Музичук, М.О. Потебенько, В.В. Сухоніс, Ю.А. Холод, П.В. Шумський.

Отже, **метою статті** є здійснити історично-правовий аналіз організації та становлення органів внутрішніх справ у післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Післявоєнний період 1946-1953 рр. став важливим етапом у формуванні та розвитку правоохоронних органів, особливо це стосується органів міліції. Тяжкі умови, що склалися на початку 1946 року, особливо зростання злочинності, з найбільш небезпечними її проявами (бандитизм, вбивство, розбій) примусили уряд піти на перший крок в реорганізації органів міліції. Наприкінці 1945 р. та на початку 1946 р. організаційні форми побудови міліції залишались, переважно, такими ж, як у довоєнний час. У складі ГУМ НКВС СРСР, управлінь міліції союзних республік і областей працювали такі відділи: політичний, кримінального розшуку (КР), боротьби з розкраданням соціалістичної власності та спекуляцією (БРСВС), оперативний, служби і бойової підготовки, державної автомобільної інспекції, паспортний і секретаріат. Центральним органом міліції було ГУМ. Йому підпорядковувались управління міліції союзних республік, областей, великих міст і т.д.

18 березня 1946 року на першій сесії другого скликання Верховної Ради СРСР Народний Комісаріат внутрішніх справ був перейменований на Міністерство внутрішніх справ СРСР, аналогічні зміни були проведені в союзних республіках. У червні 1946 року СВС СРСР скасувало адміністративний відділ ГУМ та його місцеві органи.

Відділ БРСВС Головного управління міліції в 1947 р. був реорганізований в Управління БРСВС Внаслідок проведення грошової реформи в 1947 р. змінилась структура апарата УБРСВС, створювалися п'ять нових відділень, які здійснювали роботу за галузевим принципом. Працівники п'ятого відділення здійснювали розслідування про розкрадання, розтрата та розбазарювання державного і громадського майна. В лютому 1948 р. у складі Головного Управління міліції МВС СРСР і союзних республік, областей були виділені слідчі відділи і відділення. Функціональні обов'язки і права працівників міліції закріплювались у Дисциплінарному Статуті, який був введений в дію 7 липня 1948 р. і відміняв Дисциплінарний Статут за № 40 від 22 липня 1931 року. Для проведення політико-виховної роботи в органах внутрішніх справ у квітні 1949 р. за рішенням ЦК ВКП(б) вводилася посада заступника начальника по політчастині. Оперативні умови в західних регіонах СРСР в середині 1949 р. значно ускладнювались. Причинами цього була активна діяльність бандитських угруповань та об'єднань українських націоналістів. В липні 1949 р. в УББ МВС УРСР утворені відділи з керівництва оперативною роботою для боротьби з карною злочинністю, керівництву боротьбою і розшуком бандитів, проведенню слідчої роботи. В УМВС областей республіки були утворені відділення по боротьбі з бандитизмом, а в міських, районних відділах внутрішніх справ апарати по боротьбі з бандитизмом [1, с.148-157]. Як бачимо, якогось спеціального підрозділу або ж департаменту Міністерства внутрішніх справ СРСР щодо внутрішньої безпеки не створювалось. Однак, хибним буде твердження, що за цієї історичної доби функція внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ не здійснювалась. Ми переконані, що

напрями діяльності у окресленій сфері були організаційно розподілені між різними правоохоронними органами СРСР.

У повоєнний стан перед МВС СРСР одним із основних завдань було – попередження та прискання розкраданнями соціалістичної власності розслідування службових (посадових) злочинів. Так, в повоєнні роки, коли необхідно було не тільки відбудувати зруйноване Німеччиною народне господарство, але й створити умови для його подальшого піднесення, розкрадання державної і громадської власності завдавали особливо суттєву шкоду.

4 червня 1947 року Верховна Рада СРСР видала указ «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна», спрямований на посилення боротьби з паразитуючими елементами. Указ передбачав сувору відповідальність за розкрадання державного і громадського майна. Відтак, забезпечення збереження державної і громадської власності, охорона її від злочинних зазіхань з боку будь-яких розкрадачів було найважливішою справою всієї міліції, усіх без винятку її служб, кожного працівника. Основна роль у виконанні цих завдань приділялася відділам боротьби з розкраданням соціалістичної власності і спекуляцією (ВБРСВС), що працюючи в тісному контакті з усіма службами, використовували можливість слідства, карного розшуку, науково-технічних відділів і паспортних апаратів, державтоінспекції і зовнішньої служби. Таким чином, у повоєнний період органи міліції України, і зокрема апарати МВС, основну увагу зосередили на боротьбі з розкрадачами державної і кооперативної власності; на проведенні профілактичних заходів, спрямованих на попередження і припинення розкрадань і розтрат товарно-матеріальних цінностей і усунення причин, що сприяли дому; на боротьбі з розкраданнями, розбазарюванням і іншої хлібопродукції і насінних матеріалів; на посилення боротьби зі спекуляцією, в порушенням правил торгівлі і інших злочинів, а також на забезпечення здійснення урядом усіх господарсько-політичних заходів у республіці [1, с.133].

Таким чином, ми можемо стверджувати що перед Головним Управлінням міліції МВС СРСР і союзних республік одним із завдань було виявлення внутрішньої службової злочинності. Окрім того, у повоєнний період спостерігався надзвичайно високий показник організованої економічної злочинності, до якої були залучені, в тому числі, і працівники органів внутрішніх справ СРСР. Відповідно, підрозділи внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ СРСР були спрямовані на виявлення таких працівників міліції. По-друге, підрозділи внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ були спрямовані на зупинення масового розкрадання державної та кооперативної власності. Останнє здійснювалось в контексті внутрішнього державного контролю за ефективністю службової діяльності правоохоронних органів. Працівники органів внутрішніх справ мали надзвичайно багато повноважень, які дозволяли їм незаконно збагачуватись у формі привласнення державного майна. Іншою моделлю службової злочинності було «покровительство» організованим групам, які спеціалізувались на захопленні або ж вилученні державного і кооперативного майна. Тобто, дії працівників органів внутрішніх справ не завжди були активними, вони могли проявляться і у формі бездіяльності, коли відповідальна особа «не бачить» жодних порушень і, відповідно, не вчиняє жодних визначених законом заходів.

Реорганізація МВС та КДБ в 1954 р. була дуже суттєвою. Відтепер ці могутні відомства мали право вести тільки слідство: МВС - у кримінальних, КДБ - у державних злочинах. Було ліквідовано внутрішню прокуратуру обох відомств, до того ж, в союзній прокуратурі з'явився відділ, який контролював діяльність МВС та КДБ. Також скасовувалися будь-які позасудові «особливі наради». З лютого 1955 р. поряд з союзним МВС було утворено

МВС РРСФР. Міністром було призначено майбутнього міністра ВС СРСР Н.Стаханова. В структуру нового міністерства увійшли управління міліції, пожежної охорони, кадрів, архівне, господарче, виправничо-трудовах таборів та колоній та ін. Цікаво, що перша ж колегія нового міністерства на своєму зібранні в травні 1956 р. констатувала різке погіршення криміногенної ситуації, перш за все, вуличного хуліганства [2, с.148-151]. Варто звернути увагу на те, що до 1954 року в МВС та КДБ існувала внутрішня прокуратура, яка, власне, і займалась питаннями розслідування внутрішньої службової злочинності, а також виявлення будь-яких ознак зв'язків працівників МВС та КДБ із приватними особами. Однак, після реформи 1954 року внутрішня прокуратура даних державних структур була ліквідована, а її функції перейшли до МВС РРСФР та КДБ відповідно.

В контексті історично-правового аналізу становлення підрозділів внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ, надзвичайно показовим було притягнення до кримінальної відповідальності Берії та інших керівників МДБ, які були «найвищого ґатунку» службовими злочинцями. Так, показовим явищем для характеристики стану правоохоронної системи були відкриті судові процеси над соратниками Берії - колишнім міністром союзного МДБ В.Абакумовим, міністром МДБ Грузії Рухадзе та ін. Суспільство відчувало справжнє потрясіння, дізнавшись про розкриття злочинних дій такого могутнього відомства, як МДБ. В розвиток цих подій в кінці 1955 р. відбулась колегія МВС СРСР, на якій було відмічено, що в керівництві міністерством панувала хибна практика порушення колективного прийняття важливіших рішень, не враховувалась думка членів колегії та керівників місцевих органів. Відносно самого Міністра внутрішніх справ колегія відмітала, що він не враховував дуже слушні зауваження окремих членів колегії по головним напрямкам діяльності міністерства, в тому числі при звільненні з таборів деяких категорія злочинців [1, с.138].

Як бачимо, службова злочинність органів внутрішніх справ та інших органів була наявною в СРСР на найвищому керівному рівні держави. Головним Управлінням міліції МВС СРСР і союзних республік був викритий Берія і його соратники у злочинах проти держави, а також злочинах проти народу СРСР. Відповідно, перед підрозділами внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ СРСР ставились завдання щодо ефективного розслідування внутрішньої злочинності. Зрозуміло, що при наявності централізованої системи, коли існує жорстка ієрархічна службова підпорядкованість, то, м'яко кажучи, важко працівникам відповідних підрозділів виконувати свої посадові обов'язки у повній мірі, тобто ефективно та повноцінно. Відтак, ми вважаємо, що діяльність підрозділів внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ були «зв'язані» ідеологією комуністичної партії, вказівками номенклатури, а також бюрократичних апаратом самої системи органів внутрішніх справ СРСР.

В 1966 р. прийшов час чергової організаційної реформи – 26 липня Президія Верховної Ради СРСР видала наказ «Про утворення союзно- республіканського Міністерства охорони громадського порядку». У складі МОГП були створені великі підрозділи: Головне управління міліції, Головне управління міст позбавлення волі, Слідче управління, Головне управління пожежної охорони, Головне управління внутрішніх військ та ін. Дійсно, цей захід був повністю виправданий, тому, що в умовах існування Союзу РСР тільки союзно-республіканське відомство мало змогу на необхідному високому рівні керувати роботою міліції та й окремих служб. В листопаді 1968 р. МОГП було перейменовано в Міністерство внутрішніх справ. Таким чином, Головне Управління міліції було покликаним реалізувати функції щодо

внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ.

Висновок. Отже, здійснивши історично-правовий аналіз організації, становлення та підрозділів внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ у післявоєнний період, ми вважаємо, що ефективність діяльності централізованої системи органів внутрішніх справ України залежить не тільки від підрозділів внутрішньої безпеки. Також стан законності та правопорядку в державі визначається не виключно діяльністю органів внутрішніх справ, але і рядом інших об'єктивних факторів — політичних, соціальних, економічних, культурних і т.п. Органи внутрішніх справ об'єктивно не можуть відповідати абсолютно за всі соціальні процеси та зміни в суспільстві. Тому, на етапі реформування та оптимізації органів внутрішніх справ України обов'язковим є врахування всієї системи факторів, які визначають рівень законності та правопорядку. Особливої уваги варто приділити іншим правоохоронним та державним органам, напрями діяльності яких спрямовані на забезпечення законності та правопорядку у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія органів внутрішніх справ. — Кіровоград: «Імекс ЛТД». — 2003. — 236 с.
2. Полиция и милиция России: страницы истории. — М., 1996. — 703 с.

УДК 343.21

Денега О. П., старший помічник заступника
Генерального прокурора України

Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за суб'єктивною стороною

Надано визначення поняття суб'єктивної сторони незаконного збагачення. Проаналізовано зміст та основні елементи суб'єктивної сторони незаконного збагачення.

Ключові слова: суб'єктивна сторона, вина, мотив, мета, емоційний стан, незаконне збагачення.

Дано определение понятия субъективной стороны незаконного обогащения. Проанализировано содержание и основные элементы субъективной стороны незаконного обогащения.

Ключевые слова: субъективная сторона, вина, мотив, цель, эмоциональное состояние, незаконное обогащение.

Provided the definition of subjective side of illicit enrichment. Analyzed the content and basic elements of subjective side of illicit enrichment.

Keywords: subjective side, the wine, the motive, the aim, emotional state, illegal enrichment.

Актуальність теми. Суб'єктивна сторона є одним з чотирьох елементів складу злочину і відіграє вкрай важливу роль як під час кримінально-правової кваліфікації злочинного діяння так і при розслідування та притягнення особи злочинця до кримінальної відповідальності. Доведеність вини особи у вчиненому злочину є умовою для притягнення до кримінальної відповідальності. Відсутність вини вважається відсутністю складу злочину в діянні особи.

Суб'єктивна сторона незаконного збагачення відображає внутрішній стан особи